

ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ СВІТУ У 80-90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті характеризуються світові тенденції реформування шкільної освіти в 80-90-х роках ХХ століття; розглядаються основні проблеми розвитку шкільної освіти в країнах світу, що зумовили необхідність реформ; розкриваються протиріччя, що виникли у процесі здійснення освітніх реформ у різних країнах світу.

Ключові слова: реформа загальноосвітньої школи, організація педагогічного процесу, гуманізація та демократизація освіти, індивідуалізація навчання, національні культурні цінності.

В статье характеризуются мировые тенденции реформирования школьного образования в 80-90-е годы ХХ века; рассматриваются основные проблемы развития школьного образования в мире, обусловившие необходимость реформ; раскрываются противоречия, возникшие в процессе осуществления образовательных реформ в разных странах мира.

Ключевые слова: реформа общеобразовательной школы, организация педагогического процесса, гуманизация и демократизация образования, индивидуализация обучения, национальные культурные ценности.

The article reveals factors which caused school education reforms in the most countries all over the world in the end of the ХХ century, gives general characteristics and shows the basic problems and contradictions, which arose during the process of carrying out educational reforms.

Key words: secondary school reform, organization of teaching process, humanization and democratization of education, individualization of teaching, national cultural values.

На сучасному етапі Україна постає перед необхідністю вирішення багатьох завдань у галузі освіти: зміна структури системи освіти, змісту, форм та методів навчання тощо. Розвиток освіти перетворився на "соціальне замовлення часу", пріоритетний напрямок державної політики України. Успішне здійснення економічних, політичних і соціальних перетворень у суспільстві неможливе без удосконалення системи освіти. Прогрес у розвитку науки і техніки у багатьох аспектах також визначається ефективністю цієї системи.

Школі різних країн властива значна кількість загальних рис, однак не варто забувати, що в кожній із них відображаються особливості соціально-економічного базису країни, своєрідність її культурно-історичних традицій.

Ще К. Д. Ушинський зазначав що, "незважаючи на схожість педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети" [8, с.47]. Тому механічне й сліпе запозичення досвіду зарубіжної школи та впровадження інноваційних навчальних технологій без урахування особливостей і соціально-економічних умов розвитку України в сучасних умовах не піде на користь вітчизняній освіті. Разом із тим, не має сумніву, що вивчення закордонного досвіду розвитку освіти потрібне для того, щоб успішно використовувати раціональні й оптимальні досягнення, які здобула світова педагогічна практика в процесі будівництва національної освіти в Україні.

Необхідність глибокого вивчення перетворень зарубіжної школи значною мірою зумовлена нагальною вимогою часу – вийти на вищий світовий рівень розвитку науки й техніки, а також тим, що українська школа повернулася до ідей гуманізації й демократизації навчально-виховного процесу, співробітництва, розвитку інноваційної діяльності у вирішенні навчально-виховних завдань, пошуку нових форм взаємодії педагога й учня. Усього цього можна досягти лише за умови більш дієвого функціонування системи освіти. У цьому аспекті важливого значення набуває аналіз позитивного досвіду реформування зарубіжної школи.

Друга половина ХХ століття в окремих зарубіжних країнах визначається реформами в галузі освіти, спрямованими на перегляд змісту й пошук ефективних методів навчання, вдосконалення структурної організації й побудови всіх рівнів освіти відповідно до потреб соціально-економічного розвитку країни.

Науково-технічні передумови реформаторських процесів в освіті виникли ще в 60-х роках на першому етапі НТР. Саме тоді, після прориву СРСР у космос, почали переглядатися системи освіти розвинених держав. Здійснювалися, за оцінками ЮНЕСКО, так звані реформи першого порядку, спрямовані на оновлення змісту навчання, покращання матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу навчальних закладів.

На рубежі 70-80-х років у зв'язку з новим технологічним етапом НТР у світі почалися реформи другого порядку, пов'язані з трансформацією мети і підходів до освіти, усвідомленням її як важливого інструменту соціально-економічного і культурного прогресу суспільства, що розвивається.

Кінець 80-х – поч. 90-х років ХХ століття у США охарактеризувався посиленням уваги до проблеми освіти. Освіта розглядається провідними американськими політиками як визначальна галузь сучасного життя, важливий фактор економічної могутності країни, її міжнародної конкурентоздатності в ХХІ столітті, основа успішного розвитку науки, успадкування культурних традицій. Тому, на думку американських експертів, потрібен новий стандарт освіти, який би відповідав вимогам наступного століття. Його мають досягти всі громадяни, аби мислити по-сучасному, адаптуватися до зовнішніх умов, які постійно змінюються, і розуміти навколишній світ. Вони мають усвідомлювати і приймати на себе громадянські обов'язки, в тому числі здобувати освіту протягом усього життя.

У 1983 році вийшла у світ урядова доповідь "Нація в небезпеці: необхідність реформи освіти", яка була звернена до законодавців і керівників освіти, вчителів, батьків, учнів і громадськості [14]. Доповідь не лише констатувала небезпечні й негативні тенденції в освіті, але й намітила шляхи їх подолання. Особлива увага приділялася найважливішим питанням: змісту освіти, управлінню й фінансуванню.

Завдання підвищення якості шкільної освіти стало пріоритетним у діяльності державних органів, громадських організацій, місцевої влади, керівників освіти, вчителів.

На сучасному етапі розвитку освіти в США офіційно визнається та юридично закріплюється право кожної дитини на отримання освіти незалежно від її здібностей та походження. Уся система освіти спрямована на рішучі фундаментальні зміни. Працівникам освіти надані широкі можливості для розробки стимулюючих програм, які б задовольняли інтереси та потреби будь-якого контингенту осіб, що навчаються. Особлива увага приділяється невстигаючим, оскільки відтік багатьох учнів із навчальних закладів може негативно позначитися на освітньому рівні нації.

У 1990 році було розроблено програму розвитку шкільної освіти "Америка-2000", в якій визначено шість стратегічних напрямків розвитку національної освіти США:

1) удосконалення дошкільного виховання й забезпечення готовності всіх дітей до навчання в школі;

2) залучення 90% молоді до повної середньої школи;

3) досягнення світового рівня викладання математики й природничих наук;

4) навчання всіх учнів на високому рівні. Для цього кожна школа в США повинна функціонувати таким чином, щоб усі учні могли належним чином використовувати свої розумові здібності, були підготовлені до виконання громадянських обов'язків, продовження освіти, а також професійної діяльності;

5) оволодіння кожним дорослим американцем знаннями й уміннями, які потрібні, аби конкурувати на світовому ринку й виконувати громадянські обов'язки;

6) упровадження дисципліни й порядку, без яких неможливо якісно здійснити процес навчання.

Із метою досягнення високої якості освіти пропонується:

– зосередження зусиль шкіл на результатах, а не на процесі навчання;

– надання керівникам освіти і вчителям широких повноважень, в тому числі і щодо використання продуктивних ресурсів;

– підтримка ініціативи талановитих педагогів, які мають бажання вдосконалювати навчальний процес;

– надання широких прав батькам щодо вибору навчальних закладів для своїх дітей [9].

Потрібно підкреслити, що під час реформування освіти в США, країна, відома як прибічник освітньої варіативності та диференціації, стала на шлях її стандартизації.

У концептуальній програмі "Америка-2000" була висунута теза про те, що можна суттєво покращити якість загальної освіти дітей та професійної освіти дорослих, якщо визначити деякі стандарти. Так, за короткий термін були розроблені державні стандарти знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні. Також збільшилася кількість обов'язкових для вивчення предметів, до числа яких увійшли математика та інформатика.

На стандартизацію покладаються великі сподівання щодо вдосконалення освіти в США. Це досить нелегка справа, і лише досконале психолого-педагогічне забезпечення всієї роботи може зумовити успіх освітніх реформ в цілому.

В американській освіті на урядовому рівні були здійснені серйозні організаційно-фінансові заходи, які покликані забезпечити успіх усієї діяльності щодо розробки стандартів. Так, досить точно сформульована мета національної освіти, а для спостереження за її досягненням створена Національна Рада з освітніх стандартів і вдосконалення освіти. Також створено Національний комітет із завдань освіти, метою якого є широке вивчення та аналіз робіт, пов'язаних зі стандартизацією освіти в країні.

Щодо досвіду Великобританії, то аналіз досліджень із цього питання свідчить, що метою перетворень у галузі освіти наприкінці 80-х – на початку 90-х років було: "неухильне підвищення рівня освіти, принаймні, так само швидко, як він зростає в країнах-конкурентах" [15, с.2, 3]. Очевидним є й те, що уряд Великобританії вирішив зміцнити роль і статус своєї держави у світі шляхом удосконалення освітньої системи. Важливу роль у визначенні мети й основних напрямків розвитку освіти відіграло формування Європейського Союзу, участь в якому впливає на освітню систему будь-якої країни, що входить до нього.

Оглядач БІ-БІ-СІ М. Бейкер узагальнює соціальне замовлення школам наступним чином: "Школи повинні краще готувати молодь до сучасного життя, особливо до праці у високотехнічному, "комп'ютерно грамотному" світі, що швидко змінюється, в якому окремі люди й компанії повинні діяти в умовах глобального ринку" [12, с. 24]. Очевидно, що уряд чекав від школи підвищення рівня підготовки інженерів, робітників, учених, які повинні посилити науково-технічний потенціал країни.

Реформа, що розпочалася в країні у 1988 році, коректувалася в ході її здійснення. У 1993 році Національна комісія з питань освіти оприлюднила доповідь, в якій аналізується стан освіти в країні, вказуються стратегічні напрямки її розвитку й містяться рекомендації щодо того, як досягти позитивних зрушень [13]. Рекомендації представлені у формі семи цілей:

- 1) високоякісне дошкільне виховання повинно бути доступним дітям у віці 3-4-х років;
- 2) навчальні курси повинні виявляти й розвивати в дитині все краще (розробка повноцінного змісту освіти, спрямованого на максимальний розвиток закладених у дитині здібностей);
- 3) учень має право на якісне викладання й відповідні умови навчання;
- 4) людина повинна вчитися впродовж усього життя і таке прагнення слід

заохочувати;

5) управління освіти й підготовки кадрів повинно бути об'єднане;

6) громадські й приватні інвестиції в освіту та підготовку кадрів потрібно збільшити;

7) досягнення повинні постійно зростати, а зрушення, що відбуваються, – бути відкритими для оцінки кожним членом суспільства [13].

Суттєвим для розвитку освіти у Великобританії стало більш широке розуміння мети освіти, яка розглядається не тільки як один із засобів забезпечення економічного розвитку. У Законі про реформу освіти 1998 року вказується на необхідність "духовного, морального, культурного, розумового й фізичного розвитку учнів і суспільства" [10, с. 1]. У документі зазначається, що головне завдання освіти полягає в умінні процвітати й досягти успіху. Здобуття в школі певних навичок, бажання вчитися, впевненість у своїх силах – ось запорука успіху в житті.

Що ж до змісту шкільної освіти, то більшість педагогів Великобританії, як вказують дослідники, обстоюють реформування змісту освіти, яке спрямоване на створення національних стандартів з урахуванням традицій країни, умов життя й інтересів особистості.

Відповідно до вказівок департаменту освіти Великобританії за 1994 рік, зменшилася кількість жорстких рекомендацій для шкіл щодо змісту освіти і замість тисячі конкретних завдань навчання запропонували 200 загальних описів стандартів у різних галузях знань; національний навчальний план й надалі сприяв підвищенню стандартів, у той же час надаючи вчителям більшої професійної свободи.

Ще одним важливим аспектом розвитку змісту освіти є посилення уваги до викладання іноземної мови в школі. У цьому Великобританія поступається багатьом розвиненим країнам, де школярі вивчають декілька мов. Таке відставання можна пояснити тим, що англійська мова перетворилась на міжнародний засіб спілкування і багато педагогів не бачать причин для введення до шкільної програми іноземної мови як обов'язкового предмета. Однак очевидним є те, що для вільної міграції робочої сили потрібні знання інших мов. Постало питання про вивчення цього предмета як обов'язкового в повних середніх школах.

У Франції також була створена комісія з перегляду шкільних програм. У доповіді 1989 р. змістовним переліком основних принципів реформи освіти був особливо виділений наступний момент: "Постійне збільшення обсягу знань робить безглуздим амбіційне прагнення до енциклопедизму. У змісті освіти необхідно виділити обов'язкову частину, яка являє собою суму знань, абсолютно необхідних кожній людині, додаткову частину кожної програми, яка дозволяє враховувати індивідуальні можливості учнів, а також факультативну, яка підлягає засвоєнню самостійно, але знаходиться у сфері професійної компетенції вчителя" [16, с.15].

Спираючись на численні дослідження в галузі розвитку освіти США і Західної Європи в 80-90-х роках ХХ століття, можна зробити висновок, що в процесі здійснення реформ у різних країнах виявився ряд труднощів і проблем:

- абстрактність у постановці завдань;
- нерозробленість технологій, реалізація інновацій;
- невідповідність персоналу, відповідального за різні аспекти перетворень;

- невідповідність політичних рішень практичним можливостям їх здійснення та ін. [6, с.39].

У ході реформаторських процесів виникли протиріччя між демократизацією, розширенням форм освіти та застарілими стандартами, між знаннями дітей та їх батьків, старими і новими кадрами, між освітою та працею, соціальною практикою тощо.

Однак, незважаючи на ці недоліки, системи освіти розвинених держав світу (США, Японії, ФРН, Великобританії, Франції та ін.) були інтенсивно реформовані. З огляду на ідеологічні та світоглядні засади, підходи, історичний досвід та педагогічні традиції в кожній окремо взятій країні реформи набули різної специфіки, глибини і темпів перетворень. Водночас у них виразно виявлялися і загальні тенденції розвитку й удосконалення освітніх систем. Найбільш суттєвими з них упродовж останніх десятиліть ХХ століття стали:

- підвищення ролі і значення освіти в житті суспільства, перетворення її на реальну виробничу і соціальну силу, центральну з'єднуючу ланку системи "наука - техніка - людина - виробництво - культура";

- формування цілісної і гнучкої перманентної системи навчання і виховання, здатної оперативно реагувати на суспільні та особисті потреби, що постійно змінюються;

- поєднання традиційної та альтернативної освіти, державного, суспільного і приватного;

- прагнення виділити базовий зміст освіти, варіативні додаткові курси, запровадження у практику нових методів і форм навчання;

- диференціація навчання з урахуванням культурних, етнічних, соціальних та індивідуальних особливостей учнів, інтернаціоналізації змісту і процесу навчання в цілому;

- модернізація навчально-матеріальної бази, оновлення обладнання, створення навчальних комплексів із метою забезпечення гармонійного розвитку особистості та вимог до майбутнього працівника, з одного боку, а з іншого – використання навчальних можливостей сучасної комп'ютерної та аудіовізуальної техніки, педагогічних технологій, які базуються на останніх досягненнях філософії, соціології, психології;

- масова професіоналізація школярів на базі достатньо високого рівня загальнорозвиваючої підготовки; прагнення раннього виявлення особливо обдарованих юнаків та дівчат, створення для них відповідної підтримки в отриманні освіти;

- демократизація та гуманізація організації й управління освітою, гуманізація всіх навчальних дисциплін, забезпечення широкої та всебічної культурної підготовки осіб, що навчаються, – історичної, екологічної, естетичної, фізичної, етичної;

- фундаменталізація та логізація змісту освіти, становлення сучасного

педагогічного мислення, побудова відносин "учитель – учень" на основі педагогіки співробітництва;

– активізація роботи навчальних закладів як соціокультурних центрів, розвиток у них самоуправлінських засад педагогічного та учнівського колективів, активна участь у роботі шкіл та громадській діяльності.

Спільною тенденцією світової освітньої практики впродовж останніх років ХХ століття стала розробка стратегічних програм загальнонаціонального значення в галузі освіти, в яких визначаються пріоритетні напрямки діяльності щодо подолання недоліків у навчанні та вихованні. Однак, на думку білоруського дослідника Н. І. Латиша, найбільш близьким для пострадянських республік є досвід східноєвропейських країн, які вже багато років розвиваються в умовах ринкової економіки, налагоджуючи форми співпраці у рамках "загальноєвропейського дому" та інтегруючи багатоукладну економіку у світовий ринок [5].

Головними причинами, що перешкоджають входженню цих країн до "загальноєвропейського дому", є низький науково-технологічний та культурно-освітній рівні населення, а також успадковані від тоталітарного режиму стереотипи. Із метою подолання означених факторів у країнах Східної Європи в кінці ХХ століття відбувається переорієнтація діяльності всіх навчальних закладів. Зокрема, головний акцент робиться на використання результатів науково-технічної революції та творчу участь у процесах розвитку сучасної цивілізації, що об'єднує досягнення науково-технічного прогресу з загальнолюдськими цінностями як фундаментальною основою глобального світогляду, який визначає ставлення людини до навколишнього світу.

У кінці ХХ століття східноєвропейські країни спрямовували зусилля на подолання протиріч між рівнем їхнього соціально-економічного розвитку і рівнем загальної та спеціальної підготовки кадрів. Реалізація означених реформ спостерігалася в царині демократичних перетворень, які відбувалися в країнах колишнього "соціалістичного табору" наприкінці 80-х років. До основних тенденцій перебудови освіти в цих країнах долучився ще й ідеологічний фактор, пов'язаний із втратою комуністичними партіями монополій на владу, виникненням багатопартійних структур, а також прагненням подолати протиріччя між новими потребами розвитку і традиціями, які вже склалися в освіті.

Визначення нових завдань освіти в східноєвропейських країнах призвело до перегляду змісту освіти в напрямку орієнтації навчального процесу на особистість дитини, її інтелектуальний, моральний і громадянський розвиток. Аналіз концепцій загальної освіти країн Східної Європи засвідчує, що спільним у них є гуманістично орієнтоване навчання, спрямоване на розвиток інтелектуального потенціалу, моральної й емоційної сфер, а також творчої уяви особистості.

Головними тенденціями перебудови загальної освіти в Східній Європі є:

– підвищення пріоритетності освіти в соціально-економічному розвитку суспільства;

– ліквідація монополії держави на виховання підростаючого покоління,

створення недержавного і неформального секторів в освіті;

- прагнення до деполітизації і деідеологізації змісту освіти, ліквідація "білих плям" в історичній, суспільствознавчій і літературній освіті;
- розуміння загальнолюдських цінностей у змісті загальної освіти як результату переорієнтації школи на гуманістичні принципи діяльності;
- заперечення командно-адміністративного принципу в управлінні освітою через автономізацію навчальних закладів;
- визнання ролі диференціації і свободи вибору форм і рівнів складності освіти в процесі формування особистості.

За оцінками таких міжнародних організацій, як ЮНЕСКО, Європейський форум керівних працівників освіти, Європейська асоціація директорів шкіл та ін., у колишніх соціалістичних країнах діяла добре відпрацьована система освіти, яка мала свої позитивні й негативні сторони. До перших відносяться такі аспекти:

- система освіти була добре орієнтована і зрозуміла для підлітків, батьків, роботодавців: чому навчати, де готувати необхідних спеціалістів, де їх працевлаштовувати;
- навчальні заклади функціонували достатньо ефективно у своїй системі, забезпечуючи високі стандарти освіти;
- підготовка учнів відбувалася на єдиній загальноосвітній базі в однотипних навчальних закладах, що сприяло накопиченню і поширенню передового досвіду.

Негативними моментами, на думку західних експертів, є:

- вузька спеціалізація професійних навчальних закладів, що не забезпечувало можливостей зміни видів діяльності;
- надто рання спеціалізація замість широкої і політехнічної підготовки за професійним самовизначенням на заключному етапі навчання;
- фіксований термін професійного навчання (три роки в ПТУ, п'ять років – у ВНЗ);
- обмеження можливості освіти для дорослих;
- орієнтація освіти в основному на задоволення потреб виробництва.

Західні експерти зробили висновок про те, що системи освіти в колишніх соціалістичних країнах функціонували досить успішно, але тільки в умовах соціалістичної економіки. Перехід до ринкової економіки вимагає від них кардинальних змін, які обумовлюються:

- розмірами і темпами приватизації;
- децентралізацією виробництва;
- потребою фахівців, здатних до перекваліфікації і мобільності в умовах ринкового виробництва;
- зацікавленістю і відповідальністю самої людини за отримання освіти, професії, працевлаштування, перекваліфікацію [11].

Наприкінці ХХ століття в східноєвропейських країнах були розроблені основні принципи нової системи освіти, котра повинна:

- оперативно й гнучко реагувати на локальні й державні потреби;
- передбачати та враховувати зміни в економіці та суспільному житті;

- відтворювати в змісті освіти рівень розвитку техніки, технологій, менеджменту;
- сприяти демократизації суспільства, бути відкритою для участі в розвитку освіти всіх громадян і суспільних організацій;
- забезпечувати потреби й можливості професійної кар'єри для всіх вікових категорій;
- створювати однакові умови для отримання й продовження освіти незалежно від статі, національності, віросповідання;
- забезпечувати зміну профілю і видів діяльності на будь-якому етапі трудової діяльності людини.

Передбачалося, що системи освіти за умови взаємодії із суспільним розвитком повинні досягнути того рівня, коли якість життя визначається якісною освітою.

Безумовно, домінантою більшості освітніх реформ 80-90-х рр. ХХ століття була стандартизація змісту освіти.

Росія, яка розпочала реформування освіти ще в 1984 р., стала лідером у розробці стандарту державної освіти [1]. Російські колеги подають Державний освітній стандарт як нормативний документ, який:

- урахує стан соціокультурної сфери, потреб і можливостей зацікавлених сторін;
- орієнтується на оптимальний кінцевий результат освіти;
- забезпечує відповідність стандартів ступеня освіти;
- урахує національно-регіональні особливості розвитку освіти й особистості учнів;
- відповідає інтересам держави, окремо взятого регіону і типу навчального закладу, вимогам виховання і розвитку особистості дитини;
- нормалізує навчальне навантаження учнів, приводить його у відповідність до вимог різнорівневої підготовки в різних типах навчальних закладів.

Головним державним документом, який визначає рівень і зміст стандартизації освіти, став базовий навчальний план, який передбачає комплекс норм і вимог щодо структур, змісту та рівня федеративного і національно-регіонального компонентів освіти.

У Росії наприкінці ХХ століття було розроблено дидактичний апарат стандартизації освіти. Основне його завдання – створити загальнозрозумілу для всіх працівників мову опису. З цією метою В. П. Беспальком було розроблено чотири дидактичні стандарти опису освітніх норм:

1. Стандартні дидактичні параметри якості освіти створюють систему розділених параметрів, які відображають у різних ракурсах якість засвоєння учнями певного досвіду діяльності, мету освіти в освітніх стандартах, об'єктивний контроль за результатами навчальної роботи.

2. Показники і критерії якості освіти містять методики розрахунку стандартних коефіцієнтів якості. Запропонована велика шкала інтервалів для стандартизації оцінки якості освіти.

3. Дидактична підготовка змісту освіти визначає наукові підходи до

відбору, організації та оцінки посильності передбаченого змісту навчального предмета.

4. Контроль якості знань та вмінь учнів передбачає використання критеріально-орієнтованих тестів (КОТ) для перевірки рівня виконання освітнього стандарту.

Російські педагоги сподівалися, що за допомогою представлених вище дидактичних стандартів буде закладено педагогічний фундамент освітніх стандартів. Однак, розробка стандартів у педагогічних колах не була сприйнята однозначно. Так, наприклад, Е. Д. Дніпров, батько російських освітніх реформ 80-90-х років, вважає, що стандарти взагалі непотрібні: "...їх мало хто бачив, їх намагаються підсунути школі, як kota в мішку. Цілі регіони висловлюються за стандарти, не прочитавши про них ані рядка. Ніякого вказаного мінімуму там немає – це розгорнуті програми. Громадськість, і не лише педагогічна, повинна про це знати ..." [4, с. 40]. Відомий московський педагог-новатор А. М. Тубельський підтримує точку зору Е. Д. Дніпрова: "...інновації кличуть школу назад. Кожен чесний учитель-професіонал дає дітям навчальний матеріал без Держстандарту". Е. Сироткіна рішуче заявляє: "Учителю знову пропонують стандарт. Стандарт із незалежністю вчителя поєднується погано. Стандарт – отрута для освіти" [3, с. 28].

Більше того, аналіз роботи, що проводилася, за висновком В. П. Безпалька, дає підставу стверджувати, що в Росії замість пошуку нових принципів формування змісту навчальних предметів, здатних покращити їхнє засвоєння учнями, спостерігається їх нескінченне ускладнення за рахунок додавання нового матеріалу. Для кожного предмета характерний певний надлишок навчального матеріалу, без скорочення якого ніякої реформи освіти не вийде. Навпаки, стан справ тільки погіршиться, якщо запропонований ними обсяг знань буде стандартизований.

Не залишилася осторонь від реформаторських процесів минулого століття й Україна. Так, у 1994 році було прийнято Державну національну програму "Освіта" (Україна XXI століття), яка визначила стратегічні завдання, що стоять перед українською освітою:

– відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

– виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад; подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів; глибокої демократизації традиційних навчально-виховних закладів; формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти [7, с. 6].

Дана програма також конкретизує завдання для кожної ланки освіти. Таким чином, стратегічні завдання реформування загальної середньої освіти передбачають:

– реформування загальної середньої освіти на національних засадах з урахуванням регіональних особливостей і передового досвіду, досягнення соціально-необхідного рівня загальноосвітньої підготовки в обсязі державного компонента освіти;

– органічне поєднання навчання і виховання з метою забезпечення розумового, морального, художньо-естетичного, правового, патріотичного, екологічного, трудового та фізичного розвитку дитини, формування здорового способу життя;

– удосконалення та розвиток мережі загальноосвітніх закладів різних спрямувань, форм власності, забезпечення їх законодавчо-правового захисту;

– створення оптимальних організаційно-педагогічних, науково-методичних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних умов функціонування загальноосвітніх навчально-виховних закладів [7, с. 23, 24].

На сьогоднішній день, незважаючи на належні соціально-економічні умови, українська система шкільної освіти продовжує реформуватися, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід, що, безумовно, сприяє інтеграції до європейського освітнього простору.

До позитивних тенденцій періоду реформування шкільної освіти можна віднести: децентралізацію й демократизацію управління і фінансування освіти; прагнення до деідеологізації та зміни мети й змісту гуманітарного аспекту освіти; розробку стандартів у змісті шкільної освіти; прагнення до самоврядування шкіл; скасування монополії держави на створення програм і підручників; надання першочергової уваги викладанню державною мовою; забезпечення свободи для педагогічної творчості. Однак українські дослідники, аналізуючи ситуацію, що склалася у галузі розвитку шкільної освіти, виділяють певні проблеми. Перш за все, це проблема визначення державних стандартів освіти та розробки системи варіативного навчання, яке відповідає індивідуальним потребам і здібностям учнів.

Говорячи про реформування шкільної освіти, неможливо обійти увагою і проблему задоволення національно-освітніх прав і потреб усіх національностей, що живуть на території України. Цей важливий напрямок вимагає виваженого врегулювання, оскільки йдеться про права людини, міжетнічні та міжнаціональні стосунки, а отже, і злагоду в державі.

Культурні орієнтири вітчизняної школи свідчать про формування гуманітарної парадигми освіти, причому це становлення здійснюється еволюційним шляхом, через зміну самого типу педагогічного мислення. Як відомо, цей шлях важкий і довгий, але надійний.

Таким чином, аналіз досліджень, присвячених проблемам реформування систем і змісту шкільної освіти, свідчить про те, що всі країни мають свої особливості розвитку, а загалом їм властиві підвищення ролі освіти в суспільстві, усвідомлення її значення, демократизація і гуманізація педагогічного процесу. При цьому кожна країна йшла своїм шляхом, спираючись на свої потреби і можливості, національні й культурні традиції, однак не уникаючи впливу загальноєвропейських чи світових тенденцій розвитку школи і педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. Проблема образовательных стандартов в США и России / В. П. Беспалько // Педагогика. – 1995. – № 1. – С. 89-94.
2. Беспалько В. П. Теория учебника: дидактический аспект / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1998. – 160 с.
3. Бестужев-Лада И. В. Модернизация школы / И. В. Бестужев-Лада // Народное образование. – 1990. – № 8. – С. 36-41.
4. Днепров Э. Д. Проблемы образования в контексте общего процесса модернизации России / Э. Д. Днепров // Педагогика. – 1996. – № 5. – С. 39-46.
5. Латыш Н. И. Образование на рубеже веков / Н. И. Латыш. – Минск : НПО МО Беларуси, 1994. – 156 с.
6. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти / В. С. Лутай. – К. : Магістр-8, 1996. – 256 с.
7. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
8. Ушинський К. Д. Про народність у суспільному вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані твори : в 2 т. – К., 1983. – Т.1. – С. 47.
9. America - 2000. An Educational Strategy. – Wash. : P.C. US Govt. Printing office, 1991.
10. The Education Reform Act. – L., 1988.
11. The EFEA Conference Report 1997. – Norway Utdanningsavdelingen, 1998. – 21p.
12. Harness R. Integrated Studies / R. Harness // Secondary Education Journal. – 1978. – Vol. 8. – М 2. – P. 23-25.
13. Learning to Succeed. A Radical Look at Education Today and Strategy for the Future. Report of the National Commission. – L., 1993.
14. A Nation at Risk: the Imperative for Educational Reform / National Commission on Excellence in Education. Wash., D.C., 1983.
15. The National Curriculum. 5-16: A Consultation Document. – L., 1987. – 39 p.
16. Principes pour une réflexion sur les contenus de l'enseignement / Le Monde de L'Education. – 1989. – W 159. – P. 15-20.

Дата надходження до редакції: 22.04.2013 р.